

ЕЛЕКТРОННОТО ВКЛЮЧВАНЕ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: ЕВОЛЮЦИЯ НА ПОЛИТИКИТЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ

Мариета Христова¹
e-mail: marieta.hristova@unwe.bg

Резюме

Текстът изследва развитието на политиките за електронно включване в контекста на цифровата трансформация в Европейския съюз (ЕС) през последните три десетилетия. Електронното включване се разглежда като ключов инструмент за преодоляване на цифровото разделение и постигане на социално-икономическо приобщаване чрез универсален достъп до информационни и комуникационни технологии (ИКТ), насърчаване на цифровата грамотност и използване на нововъзникващи технологии.

Анализът се основава на ключови стратегически документи, в които се подчертават основните цели – преодоляване на регионалните и социалните неравенства в достъпа до ИКТ, цифровизация на обществените услуги, развитие на цифрови умения и насърчаване на иновациите в сектори като електронното управление, електронното здравеопазване и електронното обучение.

В текста се отбелязва, че докато ранните стратегии са фокусирани върху инфраструктурата и достъпа до интернет, по-късните документи адресират по-сложни аспекти на цифровото разделение, включително уменията, доверието и използваемостта. Новите технологии като изкуствения интелект, квантовите изчисления и киберсигурността предлагат значителен потенциал за растеж, но същевременно изискват етични и устойчиви подходи.

Заключението подчертава, че въпреки напредъка, предизвикателствата пред електронното включване остават значителни, включително социалните и регионалните неравенства, високите разходи за технологии и необходимостта от адаптиране на уменията към новите технологии.

Ключови думи: информационно общество, електронно включване, цифрови неравенства, цифрово разделение, Европейски съюз

JEL: O39, Z18

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Икономическа социология“, Общикономически факултет, УНСС, ORCID: 0000-0001-7141-9747

Увод

Идеята за развитие на „информационното общество“ се поражда първоначално в Съединените щати и и става част от американската политика през 90-те години на 20 век. Постепенно и Европейският съюз поема по пътя на трансформация на обществата. В основата на тази трансформация се поставя знанието и информацията като основен ресурс и продукт, чрез които обществата да се променят в посока информационни общества. Либерализацията на телекомуникациите, създаването на ясна правна рамка за електронна търговия, подкрепа за индустрията и научноизследователската и развойна дейност са част от стъпките, които се предприемат на европейско ниво и с които се насърчава информационното общество.

За обозначаване на предизвиканото вече широко използване на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) във всички аспекти на социалния живот се използват термини като „цифрово включване“ и „електронно включване“ (e-Inclusion), докато фокусът върху неравния достъп до ИКТ се обозначава като „цифрово разделение“ (Foley, Codagnone & Osimo, 2008). Това разграничение според Mori (2010) би било причината Европейската комисия и страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) да започнат да използват „цифрово включване“ като израз за обозначаване на човешките аспекти на разпространението на ИКТ като въпрос на обществена политика, целящ развитието на „информационните общества“.

Adamczyk и Betlej (2020) твърдят, че в Европа терминът „електронно включване“ е по-популярен отколкото „цифрово разделение“ като европейският подход отчита две изключително важни области на това явление. Първата е областта на дейностите, които изграждат цифровото сближаване чрез предоставяне на ползите от интернет и другите технологии на всички групи в обществото. Втората се базира на признаването, че цифровото изключване е нещо повече от просто цифрово разделение и че не става въпрос само за различия в достъп, умения или употреба, но за всичко, което води до социално и икономическо изключване. Така електронното включване се отнася до ефективното участие на индивидите и общностите във всички измерения на обществото и икономиката, основано на знанието, чрез достъп (разбиран също като премахване на бариерите и улесняване на използването) и употреба на ИКТ. Освен това електронното включване също се отнася до степента, в която ИКТ допринасят за изравняване и насърчаване на участието в различни сфери на социалния живот.

В европейски контекст концепцията за електронното включване получава внимание, като Европейската комисия и държавите членки на ЕС иницират стратегии за електронно включване, насочени към достигане до онези части от обществото, които са изключени от използването на електронни

услуги, и включването им в основния поток на обществото в цифровата икономика.

Целта на изследването е да проследи и анализира развитието на европейската политика за цифрова трансформация, с акцент върху концепцията за електронното включване като инструмент за постигане на социално сближаване в обществото на знанието. Обект на изследване са политиките на Европейския съюз за цифрова трансформация на обществата, разглеждани в контекста на информационното общество. Предмет на изследване е концепцията за електронното включване и нейната роля в стратегиите на ЕС за преодоляване на цифровото разделение и насърчаване на социално-икономическото участие. Задачите на изследването включват: анализ на ключови стратегии и инициативи на ЕС, свързани с електронното включване; проследяване на еволюцията на политическата рамка за цифрово включване; изследване на социално-икономическите цели и тяхното въздействие върху различни социални групи; оценка на ролята на електронното включване в преодоляването на цифровото разделение и стимулирането на социално-икономическо развитие.

Защитаваната теза е, че електронното включване е ключова част от цифровата трансформация на Европейския съюз, насочена към преодоляване на цифровото разделение и постигане на социално-икономическо приобщаване чрез стратегически политики, насърчаващи равен достъп до ИКТ и придобиване на цифрови умения. То представлява комплексна съвкупност от технологични и социални цели, които трябва да работят в синхрон за постигането на устойчиво и приобщаващо общество.

Настоящото изследване се основава на качествен документален и сравнителен исторически анализ на десет ключови стратегически документа на ЕС, подбрани според критерия за пряка връзка с развитието на концепцията за електронното включване и цифровата трансформация на обществата. Избраните документи са официални стратегически документи, политически рамки и инициативи на ЕС за периода 1999 – 2022 г., отразяващи променящите се фокуси, приоритети и политически подходи в областта на електронното включване и неговото адаптиране към променящите се технологии и социално-икономически реалности.

Европейски стратегии за насърчаване на електронното включване в Европа

Европейският съюз последователно приоритизира цифровата трансформация и електронното включване като централни в своята политическа рамка, която в последните почти три десетилетия се развива от основополагащи

инициативи до всеобхватни стратегии. Терминът „електронно включване“ има своите корени в документи на Европейската комисия от 1999 г., в които се посочва, че целта на електронното включване е всеки гражданин, всяко училище и всяка компания в Европа да стане онлайн.

- eEurope: An information society for all (European Commission, 1999).

Документът на Европейската комисия от 1999 г. eEurope: An information society for all представлява основен момент в цифровата политика на ЕС, отбелязвайки признаването на цифровата революция като трансформираща сила, сравнима с индустриалната революция. В документа са определени ключовите цели, постигането на които ще осигурят ползи на гражданите на Европейския съюз от информационното общество. Инициативата на Европейския съюз eEurope – An information society for all (European Commission, 1999) поставя своеобразно начало на идеята и стратегията за развитие на информационното общество на европейския континент. Представена от Европейската комисия на срещата на високо равнище в Лисабон през 2000 г., инициативата се стреми да позиционира ЕС като лидер в нововъзникващото информационно общество.

Акцентът на инициативата е поставен върху осигуряването на универсален достъп до цифрови технологии, насърчаване на социално-икономическо развитие и предотвратяването на цифровото разделение, а подходът ѝ е балансиран по отношение на развитието на пазара и социалното включване. Една от ключовите цели на инициативата е да „се гарантира, че целият процес е социално приобщаващ, изгражда доверие у потребителите и укрепва социалното сближаване“ (European Commission, 1999). Така електронното включване е един от фокусите на тази инициатива, и е насочено към преодоляване на цифровото разделение и гарантиране, че всеки гражданин може да участва в нововъзникващото цифрово общество. В документа е демонстрирано ясното разбиране, че дигиталната трансформация ще засегне „всички, навсякъде“, като са подчертани както възможностите, така и рисковете от социална фрагментация.

Подходът на Комисията разкрива три основни обществени опасения:

- цифровото изключване. Инициативата изрично идентифицира цифровото разделение като социално-икономическо предизвикателство. Отбелязано е, че съществуват значителни различия в достъпа до ИКТ в държавите членки на ЕС, между градските и селските райони и между различните социално-икономически групи. Определените подходи за преодоляване на цифровото разделение включват: 1) универсалния достъп до интернет, като целта е всеки гражданин, дом и училище да бъдат онлайн независимо от местоположението или икономическото си състояние, като по този начин се интегрират маргинализираните

- групи в информационното общество; 2) цифровата грамотност като основна компетентност, като се признава, че достъпът до ИКТ сам по себе си не е достатъчен, така че предложението е да се предоставят на гражданите умения за ефективно използване на ИКТ и по този начин се насърчава икономическото участие и личното овластяване; 3) целенасочена подкрепа за уязвими групи като се предлагат конкретни мерки за хората с увреждания и общностите в неравностойно положение.
- образователната трансформация. Образованието е идентифицирано като ключов фактор за електронно включване. Училищата са позиционирани като основни места за интеграция в цифровото общество. Инициативата си поставя амбициозни цели за свързване на всички училища с интернет до 2002 г. като така се гарантира, че цифровата грамотност се превръща в основен компонент на образованието и бъдещите поколения ще бъдат подготвени за изискванията на цифровата икономика. Приоритет е и обучението на учителите за ефективно използване на ИКТ инструменти, като се признава тяхната роля като фактори в образователната сфера и те са определени като субектите, които биха били способни да интегрират технологиите в учебните програми.
 - достъпността до обществените услуги. Като ключови области за цифрова трансформация са определени здравеопазването, транспорта и публичните услуги с цел те да се превърнат в персонализирани обществени услуги, ориентирани към гражданите. Цифровизирането на обществените услуги, включително електронното правителство и електронното здравеопазване, са позиционирани като средство за подобряване на ефективността, намаляване на разходите и увеличаване на ангажираността на гражданите. Модернизацията на публичната администрация има за цел да рационализира взаимодействието между правителствата и гражданите. Подчертано е че европейските ценности, които трябва да бъдат запазени са многоезичната подкрепа и културното многообразие.

Електронното включване е формулирано като политически и етичен императив. В документа се подчертават ИКТ като средство за укрепване на социалното сближаване, намаляване на неравенствата и засилване на участието в демократичните процеси. Чрез дигитализацията на публичните услуги се цели да се увеличи прозрачността на управлението като по този начин административните процеси ще се направят по-достъпни и по-отчетливи за гражданите. За да се гарантира, че цифровите инструменти и услуги включват потребители с увреждания и други маргинализирани групи се на-

сърчат принципите на „дизайн за всички“, като тези стандарти отразяват ангажимента на ЕС към равенството и човешките права.

Чрез справянето с цифровото разделение, насърчаване на икономическия растеж чрез ИКТ и подобряване на обществените услуги, инициативата демонстрира трансформирания потенциал на цифровите технологии. Постигането на тези цели обаче изисква справяне със сложни предизвикателства, като преодоляване на регионалните различия, балансиране на ролите на пазарния и публичния сектор и осигуряване на дългосрочна устойчивост на напредъка при постигането на целите.

Обобщено, *e-Europe: an Information society for all* (European Commission, 1999) е основополагащият документ, който подчертава необходимостта от създаване на приобщаващо информационно общество, в което всички граждани да имат достъп и да се възползват от цифровите технологии. С него се поставят основите за последващи инициативи, въвеждайки идеята за ИКТ като двигател на общественото и икономическо развитие. Представява първоначалната визия на ЕС за европейско информационно общество с акцент върху достъпа до интернет и ИКТ за всички граждани. Целите са свързани с преодоляване на цифровото разделение, създаване на инфраструктура, насърчаване на цифровата грамотност, насърчаване на използването на ИКТ и предоставянето на онлайн обществени услуги в ключови сектори на обществото, като образование и здравеопазване. Инициативата *е-Европа* подчертава важността да се гарантира, че нито един гражданин или регион не е изоставен. Широкият ѝ обхват обаче ограничава непосредственото въздействие върху конкретни уязвими групи.

- План за действие *е-Европа 2002* (*eEurope 2002 Action Plan*) (European Commission, 2000).

Планът за действие *е-Европа 2002* (European Commission, 2000) е изготвен след извънредната среща на върха в Лисабон на 23-24 март 2000 г., на която са поставени амбициозните цели Европа да стане най-конкурентоспособната и динамична икономика в света. Планът за действие е изготвен в отговор на признатата спешна необходимост Европа бързо да използва възможностите на новата икономика, и в частност интернет. Той представлява ключов момент в пътя на цифровата трансформация на ЕС, полагайки основата за едно по-приобщаващо и динамично информационно общество.

Социално-икономическите измерения, към които планът за действие насочва вниманието, са в посока:

- развитие на рамка за социално включване като: се признава, че цифровата грамотност трябва да се превърне в основно право и необходимост за икономическо и социално участие; идентифицират се ключовите уязвими групи, които са хората с увреждания, възрастните,

безработните и хората в необлагодетелствани региони; насърчава се универсалния достъп чрез обществени интернет точки и създаването на телецентрове.

- развитие на икономическа стратегия, в която цифровото включване се свързва с икономическата конкурентоспособност и възможностите за заетост. В плана за действие (2000) се подчертава ролята на цифровите умения в развитието на работната сила и се признава икономическата цена на цифровото изключване и потенциалните икономически ползи от приобщаващите цифрови политики. Включени са конкретни дейности като: подкрепа на МСП и намаляването на пречките пред приемането на ИКТ от тях; ускоряване на приемането на електронната търговия и електронния бизнес чрез насърчване на доверието на потребителите чрез марки на доверие и алтернативни системи за разрешаване на спорове; насърчване на цифровизацията на културните стоки и създаването на многоезични онлайн платформи за повишаване на глобалната конкурентоспособност в областта на създаването на цифрово съдържание и творческите индустрии.
- поставяне на фокус върху образованието като: се признава, че образователните институции са основни фактори за цифрово включване; насърчава се ученето през целия живот като ключ към поддържането на цифрова компетентност и се признава необходимостта от обучение на учители и адаптиране на учебните програми. Планът за действие предлага създаване на европейска рамка за основни ИТ умения и европейска диплома за цифрова грамотност за повишаване на пригодността за заетост и устойчивостта на работната сила.

Цифровизацията на обществените услуги като част от Плана за действие e-Europe, отразява визията за по-достъпно и ефективно управление. В плана за действие са включени ключови области като: електронното правителство, при изграждането на което предизвикателствата са стандартизирането на интерфейсите, осигуряването на оперативна съвместимост и обучението на държавните служители в ИКТ; електронното здравеопазване, в областта на което се предлага разработването на оперативно съвместими системи за здравно образование, превенция на заболявания и медицински грижи, като същевременно се разглеждат правни и етични проблеми, свързани със защитата на данните; системите за образование и обучение, в рамките на които планът подкрепя интегрирането на ИКТ в учебните програми и насърчване на трансграничното сътрудничество между образователните институции.

Предизвикателствата, пред които се изправя инициативата e-Europe са адресирани в плана за действие като: за справянето с регионалните различия (между богати държави членки и по-слаби региони) се подчертава

необходимостта от справедливо разпределение на ресурсите, които се осигуряват от структурни фондове под формата на публични инвестиции; участието на частния сектор, особено във финансирането на инфраструктурата и разработването на цифрови инструменти рискува маргинализирането на региони и население с ниска пазарна жизнеспособност, затова се подчертава силно необходимостта от балансиране на мотивите за печалба с обществен интерес; за осигуряването на дългосрочна устойчивост на напредъка и постигане на целите се налага непрекъснато актуализиране на политиките и стратегиите, което изисква дългосрочен ангажимент както от ЕС, така и от държавите членки.

- План за действие е-Европа 2005 (eEurope 2005 Action Plan) (European Commission, 2002) се фокусира върху прехода от свързаност към разширяване на услугите за различни обществени нужди и развитие на цифровото съдържание.

Преодоляването на цифровото разделение между държавите членки и вътре в обществата продължава да бъде предизвикателство, което трябва специално да бъде адресирано и за което да се предприемат конкретни дейности. Основните мерки включват:

- универсален ширококолов достъп до интернет като се гарантира, че всички публични администрации, училища и здравни институции имат ширококоловата свързаност.
- мултиплатформен достъп. Признавайки, че не всички граждани използват персонални компютри, планът набляга на достъпа до интернет чрез алтернативни средства като мобилни устройства, цифрови телевизори и обществени точки за достъп като целта е да се включат и онези, които не могат да си позволят или да използват компютри.
- достъпни цифрови услуги. Приоритетни стават усилията да се направят обществените услуги достъпни за хората с увреждания като се приведат в съответствие със стандартите за уеб достъпност.

Икономическият растеж и наблягането върху ролята на ИКТ за създаването на работни места се стимулират чрез: насърчаване на динамична среда за електронен бизнес чрез премахване на регулаторните бариери, насърчаване на оперативната съвместимост и насърчаване на МСП да приемат ИКТ инструментите като по този начин се поставя целта да се модернизират веригите за доставки и да се намалят транзакционните разходи; използване на електронното правителство като катализатор на растежа и двигател от страна на търсенето за приемане на ширококолов достъп, тъй като чрез цифровизирането на обществените услуги се цели да се подобри административната ефективност, да се намалят разходите и да се създадат нови пазари за решения на частния сектор; развитие на цифрови умения чрез програми

за обучения, насочени към безработни лица, жени, които се връщат на пазара на труда и други маргинализирани групи с цел да придобият уменията, които са необходими за работните места, базирани на ИКТ, и по този начин да повишат пригодността си за заетост и да се намали безработицата.

Първоначално започнатите усилия за внедряване на електронни услуги за граждани и бизнеса се продължават и усъвършенстват:

- основните публични услуги, които са свързани с т.нар. електронно правителство, трябва да станат изцяло онлайн, да са интерактивни и трансгранично съвместими като с това се цели да се повиши прозрачността и да се ориентират към гражданите;
- усилията в областта на електронно обучение се насочват към осигуряването на всички училища и университети с широколентова връзка до 2005 г., позволявайки по този начин достъп до онлайн образователни ресурси. Разработват се инициативи като виртуални кампуси за университети и платформи за електронно обучение за възрастни, които са насочени към развиващите се нужди на икономиката на знанието;
- планират се инвестиции в телемедицина, електронни здравни досиета и електронни здравни карти, насочени към подобряване на предоставянето на здравни грижи и достъпността до лична здравна информация. Гражданите също са насърчени да получават достъп до здравна информация чрез онлайн платформи, насърчавайки превантивните грижи.

Въпреки поставените цели планът се изправя пред няколко предизвикателства като: продължаващите устойчиви неравенства и преодоляването на цифровото разделение по отношение на различията между градските и селски и отдалечени региони; икономическите бариери като цена на устройства и достъп до интернет пред домакинствата с ниски доходи; неравномерното изпълнение на предходния план за действие от държавите членки; прекомерното разчитане на пазарните сили и използването на пазарен подход при разгръщането на инфраструктурата и услугите като това продължава да поражда опасения относно пренебрегването на райони с ниска печалба и изискването за стабилни механизми за контрол, за да се гарантира, че социалните цели се изпълняват заедно с икономическите цели; регулаторни и технологични предизвикателства като бързия темп на технологичния напредък, който изпреварва регулаторните рамки, като по този начин се създават предизвикателства в области като киберсигурност и поверителност на данните, и осигуряване на оперативна съвместимост и интеграция на системите в държавите членки.

- i2010: Европейско информационно общество за растеж и заетост (i2010: A European Information Society for Growth and Employment) (European

Commission, 2005) е новата стратегическа рамка, предложена от Европейската комисия няколко години по-късно, в която се насърчава отворена и конкурентна цифрова икономика като се набляга на ИКТ като „двигател на приобщаването и качеството на живот“ (European Commission, 2005). Стремешът е да се използват ИКТ за насърчаване на икономическия растеж, повишаване на заетостта и насърчаване на социалното включване. В документа се признава, че „цифровата конвергенция на информационното общество и медийните услуги, мрежи и устройства най-накрая се превръща в ежедневна реалност“ и тя носи нови предизвикателства за електронното включване (European Commission, 2005). Подходът, който се предлага е интегриране на информационното общество и аудиовизуалните медийни политики в ЕС.

В новата стратегия електронното включване се превръща в един от трите приоритета по отношение на информационното общество и медийните политики на Европа и е позиционирано в по-широката рамка на Лисабонската стратегия за растеж и заетост, като е отразено двойното разбиране за електронното включване като социален императив и икономическа необходимост. Това позициониране е важно, защото демонстрира опита на ЕС да свърже социалната политика с икономическата конкурентоспособност. Превръщането на електронното включване в основен приоритет бележи нова фаза в развитието на политиката на ЕС за информационното общество.

В документа се признават продължаващите множество измерения на цифровото изключване като: географски различия, регионални различия, икономически бариери пред достъпа, пропуски в уменията и компетентността и проблеми със самата достъпност, особено за хората с увреждания. Това многостранно разбиране на цифровото разделение показва осъзнаването, че цифровото разделение не е просто физически достъп до технологии, но обхваща сложни социални, икономически и образователни фактори. За да се противодейства на това в новата стратегия са предложени мерки като: преглед на Директивата за универсалната услуга, която има за цел да разшири ширококоловия достъп до региони с недостатъчно покритие; преразглеждане на приноса на ИКТ и цифровата грамотност към целите на ключовите компетентности; и предложение за изготвяне на Европейска инициатива за електронно включване през 2008 г., която да се занимава с въпроси като равни възможности, ИКТ умения и регионални различия чрез действия за активно наблюдение, дигитална грамотност и проучване на достъпни технологични решения.

Тази стратегическа рамка набляга на цифровата достъпност, равенството в участието и използването на ИКТ за подобряване на качеството на живот, насърчаване на социалното сближаване и стимулиране на икономическия

растеж. Чрез тази инициатива, Европейската комисия предоставя структуриран отговор на устойчивото цифрово разделение в Европа.

Предизвикателствата на цифровата конвергенция са оперативната съвместимост, сигурността и регулирането на съдържанието.

Декларацията на министрите от Рига (Riga Declaration) (European Commission, 2006) относно „ИКТ за приобщаващо общество“ от 2006 г. формулира цялостна визия и предоставя стратегически насоки за постигане на електронно включване в Европа. С „електронното включване“ се означават приобщаващите ИКТ и „използването им за постигане на по-широки цели на включване в обществото“, като то се фокусира върху „участието на всички индивиди и общности във всички аспекти на информационното общество“ (European Commission, 2006). Политиката за електронно включване има за цел да насърчи използването на ИКТ за „преодоляване на изключването и подобряване на икономическите резултати, възможностите за заетост, качеството на живот, социалното участие и сплотеност“ (European Commission, 2006).

С подписването на Декларацията на министрите в Рига, 34 европейски държави изразяват ангажираността си за насърчаване на приобщаващо и безпрепятствено информационно общество, което осигурява социалното и икономическо включване. В Декларацията от Рига са дефинирани шест основни области на политиката по включване: насочване на вниманието към нуждите на по-възрастните работници и възрастните хора; намаляване на географското цифрово разделение; увеличаване на електронния достъп на хора с увреждания (т. нар. е-достъпност, по-късно наричана с термина уеб достъпност) и ползваемост; подобряване на дигиталната грамотност и компетенции; насърчаване на културното разнообразие по отношение на включването; насърчаване на приобщаващо електронно правителство.

За първи път политиката относно цифровото разделение е фокусирана и насочена към възрастните хора и регионите с малък достъп до компютри и интернет. Така нар. електронна достъпност и ползваемост означава подобър и по-лесен за употреба софтуер и услуги преди всичко за хората с увреждания. Според декларацията това също така означава, че „трябва да се обърне внимание на по-нататъшното подобряване на мотивацията на потребителите за използване на ИКТ, както и доверие чрез по-добра защита на сигурността и неприкосновеността на личния живот. Освен това, основна цел остава подобряването на баланса между половете в информационното общество“ (European Commission, 2006).

За справяне със социалното изключване чрез използването на ИКТ, фокусът се насочва към основни области като:

- цифрова грамотност и компетентност. Действията включват персонализирани програми за обучение и интегриране на цифровата грамотност в системите за учене през целия живот, като са съобразени с потребностите на групите в риск от социално изключване като: безработни, имигранти, хора с ниско образование, хора с увреждания, възрастните хора, маргинализираните млади хора.
- достъпен и приобщаващ дизайн. Достъпността е оформена като универсален принцип, облагодетелстващ всички потребители, като същевременно се свързва конкретно с нуждите на хората с увреждания. В декларацията е застъпено настояването да се прилагат стандарти в дизайна на ИКТ, насърчавайки принципите на „дизайн за всички“, за да се гарантира използваемостта и приобщаването.
- подобро качество на живот. Услугите, поддържани от ИКТ като дистанционно здравеопазване, системи за спешна помощ и технологии за независим живот, се подчертават като критични за повишаване на автономността и безопасността на възрастните хора и хората с увреждания. Тези услуги, също така имат за цел да намалят дългосрочните разходи за социално подпомагане чрез насърчаване на самоувереността.

В тази нова насока на политиката по електронно включване се очертават две неща. Първо, акцентът върху физическия достъп до хардуер и услуги е ориентиран към умения и използване на предоставения достъп като се подчертава цифровата грамотност и приложенията, които дават възможност на хората да участват в информационното общество. Тази промяна отразява разбирането за цифровото разделение като многостранен феномен или като „проблем, който отива отвъд достъпа“. Второ, направен е преход от една обща политика на универсалния достъп и услуги към много по-целенасочен подход за определени социални категории и европейските региони, които изостават от цифровото включване.

- Програмата в областта на цифровите технологии за Европа (The Digital Agenda for Europe) (European Commission, 2010a) е част от стратегията „Европа 2020“ (European Commission, 2010b) и представлява основна политическа рамка, предназначена да увеличи максимално социалните и икономическите ползи от една „свързана Европа“.

Насочена е към максимизиране на приноса на ИКТ към растежа и иновациите, насърчаване на цифровата икономика и подобряване на цифровото включване. В програмата е заявено, че използването на пълния потенциал на ИКТ би могло да спомогне на Европа да се справи с някои от най-острите обществени предизвикателства като: изменението на климата, застаряващото население и нарастващите разходи за здравеопазване, развиването на

по-ефективни обществени услуги и интегриране на хората с увреждания, дигитализиране на европейското културно наследство и предоставянето му на настоящото и бъдещите поколения (European Commission, 2020a).

Фокусът е върху предоставянето на бърз ширококолов достъп с по-висока скорост, подобряване на цифровите умения и насърчаване на ученето през целия живот чрез всеобхватни програми за цифрова грамотност, електронното правителство, подобряване на цифровия единен пазар и повишаване на доверието и киберсигурността.

Тази програма поставя нов фокус върху универсалния бърз ширококолов достъп като основно изискване за цифрово включване. В програмата цифровата ера се свързва с овластяването и еманципацията, а цифровата грамотност и уменията са заявени като ключови за използването на този потенциал. Също така в нея е подчертано ученето през целия живот, което ще помогне на всички граждани да се адаптират към цифровата икономика.

Икономическият растеж и създаването на работни места се разглеждат като резултат от: стимулирането на електронната търговия чрез хармонизиране на разпоредбите в държавите членки; подкрепа за МСП да се възползват от достъпа до цифрови инструменти и ресурси; увеличаване на инвестициите в ИКТ изследвания и иновации; създаване на работни места с цифрови умения.

Новите предизвикателства, които са очертани в програмата, засягат проблемите с киберсигурността и доверието. С приемането и използването на цифрови технологии, нарастват и рисковете, свързани с киберпрестъпността. Като ключово предизвикателство остава и балансирането на предимствата на иновациите, базирани на данни, със защитата на поверителността на данните.

- „Изграждане на цифровото бъдеще на Европа“ (Shaping Europe’s Digital Future) (European Union, 2020) очертава цялостна стратегия за напредък в цифровата трансформация на ЕС, като същевременно се гарантира приобщаване, справедливост и устойчивост. Фокусът е върху етичната и ориентирана към човека цифрова трансформация. Целите, които си поставя са свързани с развитие на надежден и етичен изкуствен интелект (ИИ), цифрови права, защита на данните, изграждане на цифров суверенитет и устойчивост на цифровите екосистеми. Тази инициатива се корени в двойното предизвикателство за постигане на неутрална по отношение на климата Европа и насърчаване на цифрова справедливост в различните държави членки.

В стратегията е признато постоянното цифрово разделение и се въвеждат няколко мерки за неговото преодоляване като: осигуряване на гигабитова свързаност за всички домакинства и предприятия до 2025 г., захранвана от

сигурни 5G и бъдещи 6G мрежи с особено внимание към селските и отдалечените райони; използване на публично-частни партньорства и субсидии, за да се направи цифровия достъп достъпен за домакинствата с ниски доходи; подсилена програма за цифрови умения и план за действие за цифрово образование на всички демографски групи. Обърнато е специално внимание на участието на жените в областите на науката, инженерството, и технологиите като се признава недостатъчното им представителство в технологичните сектори.

Стратегията интегрира цифровите технологии с целите за устойчивост, като набляга на тяхната роля за подобряване на качеството на живот. Планира се: създаването на европейско пространство за здравни данни и разширено използване на електронни здравни досиета, чрез които да се подобри достъпа до здравни грижи; постигане на неутрални по отношение на климата центрове за данни с фокус върху удължаване живота на устройствата и подобряване на процесите на рециклиране; развитие на интелигентни градове чрез цифрови решения като интелигентни мрежи и прецизно земеделие за ефективно управление на ресурсите.

В стратегията е подчертано значението на хармонизираните управленски и регулаторни рамки като се обръща отново внимание на укрепването на цифровия единен пазар и се набляга на суверенитета на данните чрез сигурни рамки за споделяне на данни и спазване на стандартите на Общия регламент на ЕС за защита на данните (познат накратко като GDPR – Regulation (EU) 2016/679). Признавайки нарастващите заплахи в киберпространството, стратегията разпределя значителни ресурси за подобряването на инфраструктурата и протоколите за киберсигурност като се планира и създаването на европейска стратегия за киберсигурност. Освен внимание към електронното правителство и цифровизиране на културното наследство на Европа е обърнато внимание и на борбата с дезинформацията и защитата на демократичните процеси чрез надеждни медии и прозрачно споделяне на информация. Поставяйки като приоритет удобните за потребителя интерфейси и собствеността върху данните, стратегията дава възможност на гражданите да поемат контрол върху своите цифрови идентичности и да участват активно в оформянето на публичните политики.

Ново предизвикателство, което е отбелязано в стратегията, е поддържането на етични стандарти и обществено доверие с напредването на изкуствения интелект и повишените рискове за киберсигурността, което изисква непрекъснато адаптиране на защитните мерки.

- Цифров компас (2030 Digital Compass) (European Commission, 2021) поставя амбициозни цели относно цифровата инфраструктура, умения и електронни услуги, предвиждайки конкуретна и приобщаваща ци-

фрова Европа. Документът „Цифров компас“ е насочен към цифровата трансформация за следващото десетилетие като си поставя конкретни количествено измерими цели, свързани с цифровата инфраструктура, цифровите умения, цифровизацията на обществените услуги и електронното правителство, и дигитализацията на бизнеса. Тази стратегия се занимава с възникващи форми на цифрово изключване, свързани със сложните технологии като изкуствен интелект (ИИ). Като се фокусира върху етичните и ориентирани към човека подходи, тя има за цел да гарантира, че новите технологии служат на всички граждани, особено на тези, изложени на риск от изключване.

- Програмата „Цифрова Европа“, създадена с Регламент (ЕС) 2021/694, е насочена към осигуряване на лидерство на Европа в цифровата ера. Обхващайки периода от 2021 г. до 2027 г. тя е фокусирана върху високопроизводителни изчислителни технологии, изкуствен интелект, киберсигурност и доверие, задълбочени цифрови умения и цифрова трансформация на публичния и частния сектор като има за цел да преодолее цифровото разделение и да насърчи електронното включване в държавите членки.
- Програмата „Цифрово десетилетие“ до 2030 г. (Регламент (ЕС) 2022/2481) налага линия на поведение на Съюза в стремежа към цифрова трансформация на икономиката и обществото, която да обхваща „цифровия суверенитет, зачитането на основните права, принципите на правовата държава и демокрацията, приобщаването, достъпността, равенството, устойчивостта, издръжливостта, сигурността, подобряването на качеството на живот, наличността на услугите и зачитането на правата и стремежите на гражданите“ (Регламент (ЕС) 2022/2481). Стълбовете или цифровите цели на програмата са съобразени с четирите основни направления в програмата „Цифров компас“ – население с цифрови умения и висококвалифицирани специалисти в областта на цифровите технологии с цел постигане на баланс между половете; сигурни, издръжливи, ефективни и устойчиви инфраструктури; цифрова трансформация на предприятията; цифровизация на публичните услуги (Регламент (ЕС) 2022/2481). В програмата тези цели са операционализирани с ясни механизми за отчетност. Целта на програмата е да се създаде годишен мониторинг, справяне с цифровия суверенитет и постигане на целите на европейското цифрово десетилетие.

Еволюция на политиката на ЕС за цифровата трансформация на Европа

Като се съпоставят ключови теми, приоритети и предизвикателства в тези документи, анализът хвърля светлина върху това как подходът на ЕС към електронното включване се е адаптирал към променящите се технологии и социално-икономически реалности.

• Технологичен фокус.

Ранните стратегии и инициативи приоритизират основната интернет свързаност и цифровизацията на обществените услуги. Акцентът е върху осигуряването на евтин и бърз достъп до интернет и основни ИКТ.

След като инфраструктурата е изградена, вниманието се насочва към използването на ИКТ за развитие на електронно правителство, електронно здравеопазване, електронно обучение. Приоритети стават използваемостта и достъпността. Рамката i2010 (European Commission, 2005) подчертава оперативната съвместимост и ориентирания към потребителя дизайн, поставяйки основата за по-напреднали цифрови екосистеми.

През второто десетилетие на 21 век фокусът е върху цифровизацията на обществените услуги и нововъзникващите технологии. Във фокусни точки за стимулиране на цифровата трансформация се превръщат ИИ, големите данни и интернет на нещата (IoT). Защитата на данните става основата на сигурни и надеждни цифрови екосистеми.

От началото на третото десетилетие на века досега вниманието се насочва към високопроизводителни изчисления и продължаващото развитие на ИИ. Програмата „Цифрова Европа“ (Регламент (ЕС) 2021/694) и „Цифров компас“ (European Commission, 2021) пренасочват фокуса към авангардни технологии като квантово изчисление, блокчейн и ИИ, като признават потенциала им да предефинират глобалната конкурентоспособност и устойчивостта на обществото. Етичните съображения, устойчивостта и киберсигурността са централни за технологичните амбиции на ЕС.

• Социално-икономическите двигатели са:

1. икономическият растеж и конкурентоспособността. Всички стратегии и програми подчертават ролята на цифровото приобщаване за стимулиране на икономически растеж и конкурентоспособността. Наблюдава се развитие на подходите:
 - Планът за действие eEurope 2002 (European Commission, 2000) и e-Европа 2005 (European Commission, 2002) се фокусират върху разгръщането на широколентовия достъп и електронния бизнес като катализатори на растежа. Те свързват приемането на ИКТ с растежа на производителността и предприемачеството, като наблягат на подкрепата за МСП.

- Инициативата i2010 (European Commission, 2005) и Програмата в областта на цифровите технологии за Европа (European Commission, 2010a) разширяват икономическия обхват чрез свързването на ИКТ с иновациите, конкурентоспособността и създаването на работни места.
 - „Европа 2020“ (European Commission, 2010b) разширява това, като интегрира цифровите иновации в устойчиви и приобщаващи модели на растеж.
 - В „Цифров компас“ (European Commission, 2021) електронното включване е свързано с глобалното лидерство на Европа в разработването на ИИ, квантови изчисления и зелени технологии.
 - Програма „Цифрова Европа“ (Регламент (ЕС) 2021/694) акцентрира върху индустриалната трансформация, като набляга на високотехнологични сектори като изкуствен интелект и квантови изчисления.
2. социалното приобщаване и равенство. Докато ранните инициативи се занимават с несъответствията във физическия достъп, по-късните стратегии възприемат по-нюансиран подход:
- Инициативата е-Европа (European Commission, 1999) приоритизира създаването на основната инфраструктура и свързаността, наблягайки на достъпа за училища, библиотеки и предоставянето на обществени услуги.
 - „Планът за действие е-Европа 2005“ (European Commission, 2002) и Декларацията от Рига (European Commission, 2006) изместват фокуса към използваемостта, достъпността и справянето с пропуските в използването на ИКТ. Те признават икономическите и социалните ползи от електронното включване като насърчават ориентиран към потребителя дизайн и целеви програми за обучение по цифрови умения.
 - „Европа 2020“ (European Commission, 2010b) се фокусира върху намаляването на бедността и социалното изключване чрез цифрови инструменти.
 - „Изграждане на цифровото бъдеще на Европа“ (European Union, 2020) и „Цифров компас“ (European Commission, 2021) възприемат холистичен подход, включващ напреднала цифрова грамотност и равен достъп до нововъзникващи технологии като подчертават приобщаването независимо от възраст, пол и географски граници.
3. обществените услуги и ориентирани към гражданите политики. Цифровизацията на обществените услуги и разработването на елек-

тронно правителство започва с „Планът за действие е-Европа 2002“ (European Commission, 2000) и набира скорост с инициативата i2010 (European Commission, 2005). По-късните стратегии наблягат на трансграничната оперативна съвместимост, позволяваща безпроблемното използване на електронните обществени услуги от гражданите и бизнеса.

Електронното включване като цел

Началото на 21 век се характеризира с акцент върху достъпа и придобиването на основни цифрови умения. В края на миналия век и началото на 21 век първите документи, особено „Планът за действие е-Europe 2002“ (European Commission, 2000), „е-Europe 2005“ (European Commission, 2002) и „Инициативата i2010“ (European Commission, 2005), се фокусират върху осигуряването на широко разпространение на достъп до интернет и ИКТ и насърчаване на основна цифрова грамотност. Тези усилия са водени от признанието, че физическият достъп до технологии е предпоставка за участие в цифровата икономика и общество. Акцентът е поставен върху:

- разширяване на интернет свързаността;
- интегриране на ИКТ в образованието и обществените услуги;
- намаляване на регионалните различия в достъпа.

Второто десетилетие е насочено към уменията, използваемостта и обществените услуги. Стратегията „Европа 2020“ (European Commission, 2010b) разширява целите за електронно включване, за да обхване развитието на цифровите умения, иновациите и подобреното използване на ИКТ. Декларацията от Рига (European Commission, 2006) полага основите за справяне със социокултурните аспекти на цифровото разделение, особено сред възрастните хора, групите с ниски доходи и хората с увреждания. Ключови промени са:

- насърчаване на програми за цифрова грамотност през целия живот;
- подобряване на достъпността и интерактивността на услугите на електронното правителство;
- справяне с разделенията от второ ниво, като създаване на съдържание и смислено използване на ИКТ.

През третото десетилетие фокусът е насочен към придобиването на напреднали цифрови умения, осигуряването на технологичен суверенитет и справедлив достъп до нововъзникващи технологии. Документите от този период подчертават:

- преодоляване на пропуските в цифровите умения в областта на изкуствения интелект, киберсигурността и анализа на данни;

- интегриране на цифровата грамотност в рамките на ученето през целия живот;
- осигуряване на равен достъп до високопроизводителни изчисления и облачни услуги за МСП.

Ранните документи се фокусират върху доверието и оперативната съвместимост като средства за електронното включване. Документите от последните години отразяват по-категорична позиция по отношение на цифровия суверенитет, целяща намаляване на зависимостта от неевропейски технологии.

Подходът на ЕС към електронното включване включва етични съображения като първоначалните документи подчертават ролята на ИКТ за укрепване на демокрацията и социалното сближаване. „Изграждане на цифровото бъдеще на Европа“ изрично се занимава с дезинформацията, поверителността на данните и справедливостта на алгоритмите.

- Развитие на **цифров суверенитет и сигурност**.

Подходът на ЕС към цифровия суверенитет и сигурност се развива значително, отразявайки увеличаващата се сложност и взаимозависимост на цифровата среда през годините, както и нарастващото значение на технологиите и дигитализацията на икономиката и обществото. Ранните документи полагат основите и се фокусират върху основната инфраструктура и отворения достъп, с малък акцент върху суверенитета или киберсигурността. Стратегиите се фокусират върху оперативната съвместимост и сигурните транзакции, като им липсва цялостен подход към автономността и киберсигурността на цифровите системи.

Постепенно започва да се наблюдава напредък в тази област като суверенитетът привлича вниманието, тъй като ИКТ стават централни за икономическата конкурентоспособност. Мерките за сигурност се разширяват, за да включват инициативи за изграждане на доверие, защита на поверителността на данните, изграждане на собствена инфраструктура за данни и облачни технологии, с което да се намали зависимостта на ЕС от чуждестранни технологии и доставчици на цифрови услуги, и начални стъпки към създаване на рамки за киберсигурност и киберустойчивост, чрез създаването на устойчива и сигурна цифрова среда, както и изработването на стандарти за защита на цифровите мрежи и услуги, като приоритет в контекста на киберзаплахи.

С течение на времето, когато зависимостта от цифрови технологии се задълбочава и се появяват заплахи като кибератаки и чужда зависимост, ЕС интегрира тези приоритети в своите стратегически документи. Програмата „Цифров компас“ (European Commission, 2021) и „Цифрово десетилетие“ (Регламент (ЕС) 2022/2481) институционализират суверенитета и сигур-

ността с конкретни цели, рамки за управление и засилват трансграничното сътрудничество.

Инвестициите в европейски технологии и устойчива инфраструктура подчертават ангажимента на ЕС за постигане на цифрова автономия.

Предизвикателства

В специалния Евробарометър през 2024 г. повечето изследвани европейци твърдят, че цифровизацията на ежедневните публични и частни услуги прави живота им по-лесен. По този въпрос има ясни социално-демографски различия. По-склонни да бъдат оптимисти и да признават улесняването на живота си от цифровизацията са по-младите, по-високо образованите хора, тези с по-малко финансови затруднения и често използващи интернет. В същото време обаче на другия полюс, повече от всеки пети европейец твърди обратното, че цифровизацията прави живота му по-труден. Социално-демографският профил на изказалите тази оценка включва по-възрастните, с по-ниско образование, в по-затруднено финансово положение, не използващи често и дори въобще не използващи интернет (European Commission, 2024a). Това отразява съществуващите устойчиви неравенства, въпреки разработваните, актуализираните и внедряваните политики и стратегии през периода.

Въпреки значителния напредък, регионалните и демографските различия в достъпа и употребата на ИКТ остават. Регионални различия са налице не само между отделните страни членки, но и в рамките на една страна (Беев и колектив, 202). Селското население и хората с ниски доходи продължават да се сблъскват с бариери в достъпа, интернет покритието и уменията. Един от най-важните фактори за стимулиране на социалното включване на населението, което живее в отдалечени, слабо населени или селски райони, под действието на който може да се осигурява работа, да се привличат хора и да се преодолява обезлюдяването им, или да се осигуряват възможности за повишаването на качеството на живота и ползването на услуги от живеещите в тези места, типични само за големите градове, е изградената инфраструктура, при това под формата на високоскоростни мрежи за достъп до интернет (Захариева, 2016). Покритието с фиксирани мрежи с много висок капацитет за 2023 г. е нараснало до 78,8% от домовете в ЕС, като общото покритие в селските райони достига до 55,7% от домакинствата в тях (European Commission, 2024c). Високите разходи за цифрови устройства и услуги продължават да възпрепятстват достъпа на домакинствата с ниски доходи, което изисква постоянна финансова подкрепа и целеви субсидии.

Преминаването към напреднали технологии рискува да изостри разделението между тези с основни цифрови умения и онези, които владеят спе-

циализирани технологични инструменти като ИИ. Значителен дял от европейците се чувстват неподготвени или не се чувстват комфортно с цифровата трансформация. Само 56% от възрастните имат поне основни цифрови умения, с вариации в държавите членки от 83% до 28%. Недостатъците в цифровите умения не засягат само възрастното население, като значителна част (30%) от по-младото поколение на възраст 16-24 години също няма поне основни цифрови умения. Разликата между половете в притежаваните цифрови умения намалява (55% от жените срещу 57% от мъжете), но продължават да съществуват значителни разлики, свързани с образованието (80% от лицата с високо формално образование, срещу 34% от тези без или с ниско формално образование) и ясното разделение градско-селско население (63% от хората, живеещи в градовете срещу 48% от хората в селските райони) (European Commission, 2024b). Бързият темп на технологичните промени създава несъответствия в уменията, което налага непрекъснато адаптиране на програмите за образование и обучение, за да се привеждат в съответствие с изискванията на пазара на труда.

Основно предизвикателство през наблюдавания период е балансирането на иновациите и електронното включване. Повече от осем от десет европейци смятат, че е важно публичните органи да: увеличат научните изследвания и иновациите, за да имат по-сигурни и силни цифрови технологии (86%), да изградят ефективни и сигурни цифрови инфраструктури, включително съоръжения за свързаност и обработка на данни (84%), да гарантират, че европейските компании могат да растат и да станат европейски шампиони, способни да се конкурират в световен мащаб (82%) и да гарантират, че цифровите технологии служат на зеления преход (81%) (European Commission, 2024a). В същото време фокусът върху високоефективните технологии в последните документи поражда опасения относно пренебрегването на основната цифрова грамотност и достъпа. Близко трима от всеки четирима европейци (72%) очакват, че повече образование и обучение за развиване на умения за използване на цифрови услуги значително ще улеснят ежедневното използване на цифрови технологии. Вариацията на склонността да смятат така е от 90% в Кипър, 83% в Гърция, Испания и Малта до 60% във Финландия и 54% в Швеция. 88% от европейците смятат, че публичните органи трябва да гарантират, че хората получават подходяща човешка подкрепа, която да придружава трансформацията вследствие на цифровите технологии и услуги в живота им. Най-малко вероятно респондентите да поддържат такова мнение е в Швеция (45%) и Финландия (54%) (European Commission, 2024b).

За да се развива цифров суверенитет е необходим капацитет за съхраняване, извличане и обработка на данни. Необходимо е той да отговаря на

изискванията за доверие, сигурност и основни права. Това изисква инфраструктура с голям капацитет и възприемане на иновативни технологии, които ще позволят развитието на енергоспестяващи, неутрални по отношение на климата, високоефективни и взаимосвързани услуги. Цифровизацията на бизнеса и електронната търговия, усвояването на цифрови технологии от бизнеса включва електронното споделяне на информация, използването на социални медии, но също и използването на по-напреднали технологии като анализ на големи данни, облачни услуги и изкуствен интелект. Според данните на Индекса за навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото за 2021 г. интегрирането на цифрови технологии (цифрова интензивност, цифрови технологии за бизнеса и електронна търговия) варира от почти 60% за Финландия, следвана от Дания и Швеция, до 16% в България и Унгария през 2022 г. (European Commission, 2022).

Критично предизвикателство остава и гарантирането, че нововъзникващите технологии са достъпни и полезни за всички. Опасенията относно въздействието на ИИ върху човешкия принос, включително работните места и загубата на неприкосновеност на личния живот, са осезаеми и нарастват (Edelman, 2024, cited in European Commission, 2024b). 78% смятат, че е важно публичните власти да определят развитието на изкуствения интелект и други цифрови технологии, за да гарантират, че зачитат човешките права и ценности. Повече от един на всеки трима (36%) казват, че това е много важно (European Commission, 2024a).

Заклучение

Електронното включване е основен елемент в политиките на Европейския съюз за изграждане на цифрово общество, ориентирано към равнопоставеност и социална справедливост. Чрез множество инициативи и стратегии ЕС последователно се стреми да осигури универсален достъп до ИКТ, да насърчи цифровите умения и да интегрира маргинализираните групи в цифровата икономика. Въпреки демонстрирания и постигнат значителен напредък на ЕС при изграждането на политики за цифрово включване и преодоляване на цифровото разделение, устойчивите неравенства в достъпа, уменията и използването на технологии продължават да бъдат предизвикателство. Макар стратегическите документи и политики на ЕС ясно да дефинират амбициозни цели и да постигат известен успех в осигуряването на по-добър достъп до цифрови технологии и подобряване на цифровите умения на населението, реалното въздействие на тези политики остава неравномерно и ограничено в някои аспекти като: продължаващите неравенства в цифровия достъп (между градски и селски райони и между страни с различно икономическо ниво), недостатъчния напредък в цифровите

умения и недостатъчната ефективност на образователните политики в тази област, технологичната пропаст и социалното изключване, баланса между икономически и социални цели, сложността и бавността на регулаторните и бюрократични процеси. Освен това, интеграцията на нови технологии изисква непрекъснато адаптиране на политиките за гарантиране на етичен и ориентиран към човека подход.

В бъдеще ЕС трябва да насочи усилията си към постигане на пълна цифрова интеграция, която не само да стимулира икономическия растеж, но и да осигури устойчиво и приобщаващо развитие за всички граждани. Това ще изисква балансиране на икономическите цели с ценностите на социалното равенство и цифровия суверенитет. Електронното включване остава критично условие за успешната цифрова трансформация на обществото.

Спонсориране на научното изследване

Настоящата статия е изготвена в рамките на научноизследователски проект „Институции и социално изключване: изследване на институционалните логики, които блокират участието в обществото“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ по договор № КП-06-Н75/5 от 07.12.2023 г. по Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания – 2023 г. с бенефициент Университета за национално и световно стопанство.

Използвана литература

- Беев, И., Колев, К., Цоклинова, М., Петкова, А. (2024). Количествена оценка на равнището на дигитализация в България: регионални аспекти, в Сборник доклади от международна научна конференция „Съвременният свят – постижения, рискове, иновации, с. 373-384. (Beev, I., Kolev, K., Tsoklinova, M., Petkova, A., 2024, Kolichestvena otsenka na ravnishteto na digitalizatsia v Bulgaria: regionalni aspekti, v Sbornik dokladi ot mezhdunarovna nauchna konferentsia „Savremenniyat svyat – postizhenia, riskove , inovatsii, s. 373-384).
- Захариева, Ж. (2016). Мобилните широколентови мрежи – ефективен начин за преодоляване на цифровото разделяне и стимулиране използването на услугите на е-управление, Компютърни науки и комуникации, том 5, №1, БСУ, Бургас, с. 9-18. (Zaharieva, Zh., 2016, Mobilnite shirokolentovi mrezhi – efektivnen nachin za preodolyavane na tsifrovoto razdelyane i stimilirane izpolzvaneto na uslugite na e-upravlenie, Kompyutarni nauki i komunikatsii, tom 5, №1, BSU, Burgas, s. 9-18).

- Регламент (ЕС) 2021/694 на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2021 г. за създаване на програмата „Цифрова Европа“ и за отмяна на Решение (ЕС) 2015/2240, (текст от значение за ЕИП), Програмата „Цифрова Европа“, създадена с Регламент (ЕС) 2021/694, Официален вестник на ЕС, L 166/1. (Reglament (ES) 2021/694 na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 29 april 2021 g. za sazdavane na programata „Tsifrova Evropa“ i za otmyana na Reshenie (ES) 2015/2240, (tekst ot znachenie za EIP), Programata „Tsifrova Evropa“, sazdadena s Reglament (ES) 2021/694, Ofitsialen vestnik na ES, L 166/1)).
- Решение (ЕС) 2022/2481 на Европейския парламент и на Съвета, от 14 декември 2022 г., за създаване на политическа програма „Цифрово десетилетие“ до 2030 г., (текст от значение за ЕИП), Официален вестник на ЕС, L 323/4. (Reshenie (ES) 2022/2481 na Evropeyskia parlament i na Saveta, ot 14 dekemvri 2022 godina, za sazdavane na politicheska programa „ Tsifrovo desetiletie“ do 2030 g., (tekst ot znachenie za EIP), Ofitsialen vestnik na ES, L 323/4).
- Adamczyk, M., & Betlej, A. (2021). Social determinants of digital exclusion in an ageing society. The case of Poland. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8, 122-135.
- Edelman R. (2024). Technology Industry Watch Out: Innovation at Risk, available at: <https://www.edelman.com/insights/technology-industry-watch-out-innovation-risk>
- European Commission. (1999). eEurope: An information society for all. Communication on a Commission Initiative for the Special European Council of Lisbon, 23 and 24 March 2000.
- European Commission. (2000). eEurope 2002. An information society for all. Draft action plan prepared by the European Commission for the European Council in Feira, 19-20 June 2000, COM (2000) 330 final.
- European Commission. (2002). eEurope 2005: An information society for all. An Action Plan to be presented in view of the Sevilla European Council. 21/22 June 2002. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2002) 263 final, Brussels, 28.5.2002.
- European Commission. (2005). “i2010 – A European Information Society for growth and employment”, {SEC(2005) 717}, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2005) 229 final, Brussels, 1.6.2005.
- European Commission. (2006). Ministerial Declaration, approved unanimously on 11 June 2006, Riga, Latvia.

- European Commission (2010a). A Digital Agenda for Europe, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2010)245 final, Brussels, 19.5.2010.
- European Commission. (2010b). Europe 2020: the European Union strategy for growth and employment. Communication from the Commission, COM(2010) 2020 final, Brussels, 3.3.2010.
- European Commission. (2021). 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2021) 118 final, Brussels, 9.3.2021.
- European Commission. (2022). Digital Economy and Society Index (DESI) 2022, Thematic chapters, available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/desi>
- European Commission. (2024a). Special Eurobarometer 551 'The Digital Decade' 2024, available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news-redirect/833351>.
- European Commission. (2024b). Report on the state of the Digital Decade 2024. Annex 2. 2- Annex 1 'Competitiveness and sovereignty, people, smart greening, policy coherence and synergies', available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/report-state-digital-decade-2024>
- European Commission. (2024c). Broadband Coverage in Europe 2023. Mapping progress towards the coverage objectives of the Digital Decade, Publications Office of the European Union.
- European Union. (2020). Shaping Europe's Digital Future, Publications Office of the European Union.
- Foley, P., Codagnone, C., & Osimo, D. (2008). An analysis of international digital strategies: Why develop a digital inclusion strategy and what should be the focus?, Research Report, Department for Communities and Local Government, London, October 2008, available at: <http://www.communities.gov.uk/publications/communities/internationaldigitalstrategies>.
- Mori, C. (2010). Digital inclusion: are we all talking about the same thing?, in ICTs and sustainable solutions for the digital divide, DOI: 10.4018/978-1-61520-799-2.ch003

E-INCLUSION IN THE EUROPEAN UNION: POLICY EVOLUTION AND THE CHALLENGES OF DIGITAL TRANSFORMATION

Chief Assist. Prof. Marieta Hristova, PhD
Department of Economic Sociology
Faculty of General Economics
University of National and World Economy
e-mail: marieta.hristova@unwe.bg

Abstract

The text examines the development of e-inclusion policies in the context of the digital transformation in the European Union (EU) over the past three decades. E-inclusion is viewed as a key tool for bridging the digital divide and achieving socio-economic inclusion through universal access to information and communication technologies (ICT), promoting digital literacy and the use of emerging technologies.

The analysis is based on key strategic documents that highlight the main objectives – overcoming regional and social inequalities in access to ICT, digitising public services, developing digital skills and fostering innovation in sectors such as e-governance, e-health and e-learning.

The text notes that while early strategies focused on infrastructure and internet access, later documents address more complex aspects of the digital divide, including skills, trust and usability. New technologies such as artificial intelligence, quantum computing and cybersecurity offer significant growth potential, but at the same time require ethical and sustainable approaches.

The conclusion underlines that despite progress, challenges to e-inclusion remain significant, including social and regional inequalities, the high cost of technology and the need to adapt skills to new technologies.

Keywords: information society, e-inclusion, digital inequalities, digital divide, European Union

JEL: O39, Z18